

Kıyamet Koptuğunda - Hasan Cevdet Bey'in Çanakkale ve Doğu Cephesi Günlüğü

Haz.: Mutlu Karakaya

Yeditepe, 2015, İstanbul, 168 sayfa

Ömer Nusret KURT

Çanakkale Savaşı'na otuz yaşında üsteğmen rütbesiyle katılan ve 1937 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerinden albay olarak emekliye ayrılan Hasan Cevdet Temizkanlı'nın Çanakkale ve Doğu Cephesi'nde yazdığı günlükler kitabın konusunu oluşturmaktadır. Hasan Cevdet Bey'in torunu Mutlu Karakaya tarafından yayına hazırlanan kitap, ana hatlarıyla beş bölümden oluşmaktadır. Öncelikle Hasan Cevdet Bey'in kısa biyografisine yer verilmiştir. Daha sonra sunuş bölümünde Mutlu Karakaya'nın dedesi ve günlük üzerine takdim yazısı yer almaktadır. Daha sonra Hasan Cevdet Bey'in tuttuğu şekilde günlükler, kitabın ana bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümden sonra günlüğün orijinal halinden örneklere yer verilmiştir. Son olarak

"Ekler" bölümünde Hasan Cevdet Bey'in albümünden örnek fotoğraflara yer verilmiştir.

Hasan Cevdet Bey'i kitapta anlatıldığı şekilde kısaca tanımak gerekirse, 1884 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1898 yılında Kuleli İdadisi'ne girmiştir. Harbiye'den 1904 yılında mezun olmuştur. Muhtelif birliklerde görev aldıktan sonra Hareket Ordusu'na katılarak İstanbul'a gelmiştir. 1910'da Arnavutluk Harekâtı'na katılır. Aynı yıl üsteğmen olan Hasan Cevdet Bey, 1911'de Trablusgarp Savaşı'nda Rodos'u işgal eden İtalyanlarla adada savaşırken esir düşer. Esaret dönüşünde 2. Ordu emrindeki 2. Küçük Zabit Numune Talim Taburu'nda görevlendirilir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla seferberlik ilan edilir. Hasan Cevdet Bey, 11 Mayıs 1915'te Çanakkale'ye hareket emri alır. 15 Mayıs 1915'te Arıburnu Cephesi'nde 14. Alay 1. Tabur 4. Bölük komutanı olur. Bu cephedeki yararlılıkları nedeniyle 15 Haziran 1915'te Harp Madalyası ile ödüllendirilir. 14 Eylül 1915'te ise yüzbaşı olur.

Çanakkale Savaşı'ndan sonra gittiği Doğu Cephesi'nde de Harp Madalyası ve Gümüş Liyakat Muharebe Madalyası ile ödüllendirilir. Cephe cephe dolaşmaya devam eden Hasan Cevdet Bey, Irak Cephesi'ne geçer. Ancak burada bu sefer İngilizlere 30 Ekim 1918'de esir düşer. 22 Haziran 1919'da esir tutulduğu kamptan firar ederek Mardin'de bulunan tümenine katılır. İstiklal Harbi'nde, önce Urfa sonra Antep cephesinde görev alır. Ardından katıldığı Batı Cephesi'nde Sakarya Muharebesi'nde yararlanır. Gösterdiği başarıdan dolayı taltif edilerek 12 Eylül 1921'de binbaşı rütbesine terfi ettirilir. 1927 yılında İstiklal Madalyası ile taltif edilir. 30 Ağustos 1934'te albaylığa terfi eden Hasan Cevdet Bey 1937 yılında emekliye ayrılır. 14 Nisan 1939'da kalp rahatsızlığı nedeniyle vefat eder. Kabri Zincirlikuyu Kabristanı'ndadır.

Sunuş bölümünde kitabı yayına hazırlayan Mutlu Karakaya, yayın süreciyle ilgili bilgiler verir. Kırk yaşından sonra tarihe merak sararak doktora başladığını ifade eden Mutlu Bey, evdeki belgeleri karıştırırken dedesinin günlükleriyle karşılaşır. Annesi tarafından saklanan bu belgeleri kısmen kendi Osmanlıca bilgisiyle, bunun yeterli olmadığı zamanlarda ise Osmanlıca hocasıyla birlikte çevirmeye başlar. Daha sonra bu günlükleri yayımlamaya karar verirler. Bu aşamada editör Muzaffer Bey'in

çabasıyla günlük tam olarak açıklığa kavuşmuş olur. Mutlu Bey, günlüklerin anılardan farklı bir edebi tür ve tarihsel bir kaynak olduğunu vurgular. Ona göre günlükte bir kişi o an ne hissettiyse ve ne gördüyse onu anlatır. Oysa ki anılarda olayların üzerinden zaman geçmiş ve kişi kendi algısını kontrol ederek yazıya dökmüştür. Bu nedenle günlük daha naif ve ilk elden bilgi vermektedir. Günlüklerin daha öznel bir bakış açısını yansıtmasından dolayı o günün şartlarıyla ele alınıp irdelenmesi gerekmektedir. Mutlu bey günlüklerin fiziksel özellikleriyle ilgili bilgiler verir. Günlük okunabilen 125 sayfadan oluşmakta ve bunun ilk 83 sayfası Çanakkale Savaşı'yla ilgili olup geri kalan sayfalarda ise Doğu Cephesi anlatılmaktadır. Mutlu Bey günlüklerin diliyle ilgili olarak özellikle Çanakkale Savaşıyla ilgili bölümün duygulu, içten ve samimi bir dille yazıldığını belirtirken, Doğu Cephesi'yle ilgili bölümün daha sade ve düz bir dille yazıldığını ifade etmektedir. Mutlu bey dedesinin kullandığı dilin aslında günümüz Türkçesine yakın olduğunu ancak okuyucu açısından daha anlaşılır olması bakımından bazı sadeleştirmeler yaptığını ifade etmektedir.

Günlüğün ilk bölümü 1915'te Çanakkale Savaşı'nda geçmektedir. Günlüğün ilk kaleme alındığı tarih 11 Mayıs 1915'tir ve Hasan Cevdet Bey, Maydos'a (Eceabat-Çanakkale) hareket emri aldıklarından bahseder. 15 Mayıs tarihinde ise Çanakkale'ye gelen Hasan Cevdet Bey cephedeki ilk hatta bulunan alaya katılır. Böylece olaylar ve Hasan Cevdet Bey'in duygu ve düşünceleri günlükte yer bulmaya başlar.

24 Mayıs tarihinde ateşkes yapıldığında savaş alanında yaralıları ve kayıpları toplamak için geldiklerinde düşman askerinin manevi kuvvetinin olmadığını, çoğunun Avustralyalı olduğunu ve paralı olduklarını, maaş aldıklarını, kıyafetlerinin kendilerinden pek bir farkı olmadığını; piyade, gönüllü ve bahriyeli olmak üzere üç çeşit asker gördüklerini, pek çoğunun Türkçe bildiğini anlatır. 29 Mayıs'ta ise Hasan Bey ölümle yüz yüze gelir. Bir el bombasının yakınına kadar düştüğünü ancak patlamadığını böylece şehit olmaktan son anda kurtulduğunu fakat kısa süre sonra bu sefer de makinelerden atılan bir bombanın başının üzerinde patlamasından dolayı parçaların dokuz yerden elbisesini delerek yaralandığını anlatır. Hasan Bey cephede askerlerin düşman askerlerine taktıkları lakapları da kullanmaktadır. İngilizlere

"Kikirik", Fransızlara "Tango" ve İtalyanlara "Makarnacı" demektir. Hasan Bey 12 Haziran'da İngilizlerin Kirte'de süvari hücumu yaptığını ancak bunun siperde kalan askerin üzerine yapıldığı için çoğunun telef olduğunu belirterek bu hareketi budalaca olarak kabul eder. 15 Haziran'da Harp Madalyası ile ödüllendirilmesini aslında görevini yaptığını ifade ederek gereksiz bulur. 18 Haziran'da sahra tiyatrosunda oynanan piyeslerden ve halat çekme yarışmasından bahsederek savaşın sadece kurşun atmakla geçmediğini de belirtir. 25 Haziran için ilginç bir bilgi verir. Uçakların bombadan başka bir şey kullanmaya başladıklarını bunun ok biçiminde çelik ve sivri uçlu üç yüz, dört yüz demir parçadan oluşan ve isabet ettiği her şeyi delip geçen bir silah olduğunu, ayrıca yine uçaklardan yıldızlı zarflar atıldığını ve askerin bunları açmasıyla alev aldığını ve çıkardığı gazın zehirlediğini anlatmaktadır. Bu gözlemler daha önce Çanakkale Savaşı'yla ilgili zikredilmeyen bilgilerdir. Zaman zaman cephede askerler arasında, barışın olması, birliğin İstanbul'a dönmesi, Rus çarının azli, Rus Cephesinde muharebelerin durması ve benzeri haberlerin yayıldığı aktarılmaktadır. 21 Ağustos'ta Mestan Tepe'ye takviye gelen düşman askerlerinin intizamını ise över. Bunların diğerlerinden farklı tertip alıp düzenlerini bozmadıklarını ve ateş mevzilerine gayet muntazam girdiklerini söyleyen Hasan Cevdet Bey daha sonra bu askerlerin bir buçuk senedir Mısır'da talim alan askerler olduğunu duyduklarını ifade etmektedir. Hasan bey İtalyanların savaşa girmesiyle İngilizlerin iyi bir müttefik bulamadıklarını çünkü makarnacıların ne bahriyesinin ne de piyadesinin iyi nişancı olmayıp korkak olduklarını müstehzi bir şekilde vurgular. 24 Ağustos'taki notunda ise Harbiye Nazırının cepheye geleceği haberini aldıklarını ve Enver Paşa'nın nereye ayak basarsa orada kötü bir durum olsa da iyiye yüz tuttuğunu belirterek Paşa'ya olan hayranlığını ifade eder.

Sonraki aylar ise genelde tekdüze geçer. 1916 başlarında ise Doğu Cephesi'ne giden Hasan Cevdet Bey, 4 Mayıs 1916 yılına ait notunda Kut'ül Amâre Zaferini haber aldığını belirtir. Doğu Cephesi'nde geçen günlük notları ise ya çok kısadır ve vaziyette değişiklik olmadığını belirtir ya da bazı hareketlerle ilgili ufak notlara yer verir. Ayrıca kış şartlarının ağır olmasından ve sürekli yağan kardan bahseder. Bu

bölüm bu nedenle Çanakkale Cephesi'ne nazaran daha sade ve sönüktür. Günlüğün son tarihi 11 Eylül 1916'dır.

Hasan Cevdet Bey'in 1915 ve 1916 yıllarına ait günlükleri, torunu Mutlu Karakaya tarafından yayına hazırlanmıştır. Kısmen günümüz Türkçesiyle sadeleştirilen eser tarihimizin önemli bir sayfasına ilk elden tanıklık etmektedir. Bir Osmanlı subayının cephenin ileri hattında yaşadıkları, duyguları, düşünceleri, umutları ve hayalleri günlüğün satır aralarında yansımaktadır. Her ne kadar kitapta orijinal sayfalardan örnekler verilse de daha sonraki basımlarda günlüğün orijinal hali ile birlikte yayımlanması düşünülebilir. Tarihsel bir kaynak olarak anı ve günlük tutma noktasında toplum olarak kısıtlı sayıda eser verdiğimiz düşünüldüğünde bu günlüklerin savaşın insani yönden anlaşılması noktasında önemli bir kaynak eser olduğu düşünülmektedir.

